

# Neki problemi određenja pojma "ljudsko ponašanje"

## - Psihološki aspekt

**Elvira Čekić**

Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju, Sarajevo,  
Bosna i Hercegovina

### **Rezime**

Pojava, nastanak i razvoj čovjeka u ljudskom društvu karakteriše njegovo ponašanje – ljudsko ponašanje kao pojedinca, pripadnika raznih društvenih grupa, ljudskih zajednica i ljudskog društva. Ljudsko ponašanje je svakodnevna, manifestovana i opaziva društvena pojava u svim vrstama, oblicima, aktivnostima, djelatnostima, djelanjima, procesima, vezama i odnosima. Iako se problemom ljudskog ponašanja bave sve nauke i naučne discipline (svaka od njih čini to sa stanovišta sopstvenog predmeta), nažalost, do danas u nauci, uopšte, pa samim tim ni u socijalnoj psihologiji, koja se nešto više i naglašenije bavi ovim problemom od drugih nauka, nema valjane naučne definicije pojma ljudsko ponašanje. U ovom radu se ukazuje na bitne probleme određenja pojma ljudsko ponašanje, čijim razumijevanjem i shvatanjem se otklanjaju prepreke u pravcu postizanja valjane logičke i naučne definicije pojma ljudskog ponašanja.

**L**JUDSKO PONAŠANJE jeste svakodnevno manifestirana i opaziva pojava od nastanka čovjeka i ljudskog društva. Ako je čovjek biće koje se od drugih bića razlikuje najviše po svijesti,<sup>1</sup> moraju biti komponente njegova manifestiranog ponašanja.

Bilo bi za očekivanje da se psihološka literatura, kao i cjelokupna literatura koja obrađuje naučno veoma složene pojave društvenih nauka, minuciozno i cjelovito bavi problematikom ponašanja a posebno ljudskog ponašanja.

U tom smislu, očekuje se da postoje bar neke definicije: a) ponašanja uopće i b) ljudskog ponašanja s težnjom za univerzalnim ponašanjem.

Međutim, iščitavanjem dvaju važnih psiholoških djela: *Psihologijskog rječnika* i *Leksikona psihoanalitike* otkrivamo da u njima nema definicija pojmova: “ponašanje” i “ljudsko ponašanje”. Ali, u Psihologijskom rječniku nailazimo na sintagmu “ponašanje gomile”. U knjizi Dejvida Kreča (David) i Ričarda Krečfilda (Richard) *Elementi psihologije* nalazimo čak cio dio (III dio – od ukupno četiri) pod naslovom *Adaptivno ponašanje* str. 367–521 i stav da je očigledna važnost proučavanja onih čovjekovih djelatnosti koje su vezane za njegovu socijalnu sredinu (njegovo “društveno ponašanje”) podstakla razvoj jedne specijalizirane grane psihologije,<sup>2</sup> poznate kao **socijalna psihologija**.<sup>3</sup> Međutim, ni u *Socijalnoj psihologiji* Mladena Zvonarevića nema definicije općeg pojma ponašanja.<sup>4</sup>

Ipak, Slavoljub Radonjić u svojoj knjizi *Uvod u sociologiju*, kroz citat Džona Votsona (John Wotson) i njegova djela Psihologija kako je bihejviorista vidi nudi jednu širu definiciju ponašanja. Na str. 99 taj navod glasi: “Psihologija je isključivo nauka o ponašanju, ne samo nauka o ponašanju čovjeka i ponašanju nižih organizama. Ponašanje se, prije svega, sastoji u spolja vidljivim mišićnim reakcijama”.

Ovo mogu biti sasvim proste i veoma složene reakcije. Pored toga, postoje mišićne reakcije u unutrašnjosti organizma, reakcije koje spolja

<sup>1</sup> Slavoljub Radonjić, *Uvod u psihologiju*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (peto dopunjeno izdanje), 1967, str. 25–30.

<sup>2</sup> Isto.

<sup>3</sup> Dejvid Kreč - Ričard Krečfild, *Elementi psihologije*, Kalifornijski univerzitet, Berkley, 1958, Naučna knjiga, 1969, str. 237–238; 242–246 i 347–350.

<sup>4</sup> Mladen Zvonarević, *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, II izdanje, Zagreb, 1978.

nisu vidljive, bar ne nepotpomognutim čulima. Te reakcije nazvane su "skrivenim" ili implicitnim reakcijama. Takve su reakcije, naprimjer, pokreti govornih organa, reakcije srca, krvnih sudova, unutrašnjih žlijezda i raznih organa itd.

Za naša razmatranja ovo Votsonovo stanovište izuzetno je značajno zbog sljedećih bitnih postavki: prvo, što tvrdi da je psihologija **nauka o ponašanju**. Dakle, ponašanje je nešto opće, neko opće svojstvo. U tom smislu kreće i druga tvrdnja: psihologija se ne bavi isključivo ponašanjem čovjeka (ljudi), već i ponašanjem naših organizama. Da li to znači da je organizam taj koji je stvarni subjekt ponašanja? Ovo stanovište ponašanje ograničava **samo na organizam**.<sup>5</sup> Ali, šta možemo shvatiti kao organizam? Naime, zbunjuje sintagma "niži organizmi". Pitanje je da li se pod tim pojmom mogu podvesti i takvi "organizmi" kakvi su virusi i bakterije? Dalje, nameće nam se pitanje da li se, u okviru citiranog stava, mogu "organizmima" smatrati i biljke koje su također, žive, a nemaju "mišićnu masu"?

Iz prethodne definicije proizlazi i da ponašanje nije nužno svjesno, ali kada nije svjesno, ono može (prema ponuđenom iskazu) biti svrhovito.

Međutim, ako je svrhovitost, dakle obavljanje nekih funkcija, svojstvo ponašanja, zašto se "ponašanje" ograničava samo na žive organe? Prema proučavanju definicije, za sva ponašanja bitna je odlika opazivo ispoljavanje kretanja energije, odnosno svrhovito kretanje (izazivanjem određenih posljedica, relativno trajnih). Pritom, to ne moraju biti svjesne, namjerne i dr. usmjerene energije, niti moraju biti istovrsne. Jedino moraju biti: a) ispoljene tako da budu spolja opazive i b) nečim spoljašnjim ili unutrašnjim uzrokovane – ili uzrokovane kombiniranim uzrocima – podsticajima i c) moraju izazivati opazive posljedice.

Ako se ponašanje shvati kao procesualna pojava koja se ostvaruje kroz odnos najmanje dvaju činilaca kao tok energije u ulogama uzroka, utjecanja i posljedica, onda je moguće pripisati ponašanje i neživim tvorevinama prirode. U govornom predmetu jezika to svojstvo već je pridodato neživim stvarima. Naprimjer, automobil se pokvario, stolica se slomila, pumpa nekada radi nekada ne radi, krov prokišnjava. Ipak, za ovo izlaganje od većeg su interesa neka druga događanja, kao što je to naprimjer vjetar. Nema spora da je njegov uzrok priroda, da on ispoljava energiju, da izaziva posljedice (predvidive i nepredvidive, ali opazive i

<sup>5</sup> Slavoljub Radonjić, navedeno djelo.

mjerljive), te da mu se mogu lahko pripisati svojstva ponašanja. Vjetar, kiša, rijeke, vulkani itd. spadaju u takve prirodne pojave koje imaju odlike ponašanja, jer učestvuju u prirodnom poretku; u njemu imaju određenu ulogu i određene funkcije u nastanku i održavanju života, i u okviru toga u nastanku čovjeka i ljudskog društva i njegova razvoja. Na osnovu navedenih činjenica možemo reći da postoji saznanja osnova da se **ponašanje prirode** uvrsti u pojam ponašanja. Istina, mi zahtjeve definicije od koje smo pošli ne možemo u potpunosti ispuniti, jer ne možemo odrediti "organizam prirode" pa nam ostaje neidentificiran njen "subjektivitet" i njen "razum", ali nam ostaje mogućnost da konstatiramo i razumijemo "poredak" prirode, čiji je dio i ljudsko društvo, i to ne dominantan dio, već uvjetovan dio. Izvjesna uvjetna samostalnost evidentna je i ogleda se upravo u odnosima, djelovanjima i posljedicama djelovanja prirode i društva. Ali, to nije stvar psihologije. Zasada postoje psihologije ljudi i društva ljudi, postoji psihologija životinja, a može se govoriti i o nastajanju psihologije biljaka. Odgajivači i istraživači biljaka stječu i koriste se saznanjima o ponašanju biljaka u raznim uvjetima i to upotrebljavaju na razne načine. Kalemljenje, proizvodnja sjemena i raznih hibrida itd. ne bi bilo moguće da se ne zna ništa o ponašanju biljaka pod raznim utjecajima i njihovu utjecaju na ljudsko društvo. Što "psihologija biljaka" nije afirmirana, ako je ona kao naučna disciplina ili naučna oblast uopće moguća, nije pitanje na koje ovaj tekst treba meritorno odgovoriti. Ono na što moramo obratiti pažnju jeste da sav živi svijet ima svoje, istina veoma različite organizme, sastavljene iz raznih dijelova i s raznim funkcijama po življenje jedinki – i po raznim odnosima međusobno. Prosta činjenica fotosinteze i općepoznata uloga korijena i lista biljaka, dovoljno su jak argument za to. Dodajemo tome i da se sva živa bića ponašaju adaptivno, to jest, sva živa bića ili se adaptiraju (prilagođavaju) objektivnoj situaciji ili propadaju. Ovo važi i za ljude i ljudsko društvo s jednom bitnom specifičnošću: ljudi se ne prilagođavaju samo nagoni i pasivno prirodnim situacijama, već nastoje činioce prirode i prirodne situacije prilagoditi sebi. Time smo došli do drugog tipa ponašanja. Taj drugi tip ponašanja karakterizira odsustvo racia u ljudskom smislu i sposobnost namjernog, ciljnog i svrsishodnog stvaralačkog utjecanja na prirodu. To je prvenstveno ponašanje koje bismo nazvali nagonim, mada se ono samo uvjetno može tako primijeniti na biljke.

Ovdje već ima mjesta za psihologiju životinja i nekih insekata koje žive organizirano. Organizacija, ma kakva bila, podrazumijeva određene odnose, izvjesna pravila, izvjesna osjećanja i izvjesna "saznanja" o sopstvenoj ulozi i funkcijama, kao i o mjestu, ulozi i funkcijama drugih.<sup>6</sup> Ovo se ne mora dokazivati. Dovoljno je ostvariti uvid u bilo koji pčelinjak ili dresuru pasa ili pročitati studiju o vukovima ili drugim životinjama koje žive u nekim vrstama zajednica. U tom smislu, najzanimljivija su saznanja o majmunima, posebno o čimpanzama.

Postojanje psihologije životinja postavlja nam i pitanje opravdanosti o postojanju i karakteristikama "životinjske svijesti". Ovo je pitanje tim opravdanije, što su mnogi psiholozi svoje teorije i zaključke o ljudskom ponašanju zasnovali na eksperimentima sa pacovima i drugim životinjama.<sup>7</sup> Tzv. "uvjetne reflekske" Pavlov je argumentirao eksperimentom s psima.

Očigledno je da početna traganja za općom definicijom pojma "ponašanje" u psihološkoj literaturi nije bilo pogrešno. Naučna literatura koja se bavi u cjelini ponašanjem čovjeka uopće i posebnim njegovim ponašanjem, za očekivanje je da jasno odredi šta je predmet njena bavljenja. Dakle, opravdano je očekivati da tokom dvaju, (i više) stoljeća postajanja izgradi valjanu definiciju pojma ponašanja. Međutim, ona se orijentirala na psihologiju – na istraživanje psihe čovjeka i ljudskog društva (grupa, zajednica, institucija). Može nam se prigovoriti da ponašanje nije isključivo problem i predmet psihologije, već društvenih nauka uopće, a u prvom redu antropologije i sociologije. Nema sumnje da je na društvenim naukama odgovornost da definiraju ljudsko društveno ponašanje, ali je stvar prirodnih nauka da definiraju ponašanja prirode i njenih tvorevina. Sintetičku, univerzalnu definiciju, bar osnovnu radnu, ipak, dužni su dati psiholozi, koji su, orijentirajući se na životinjsku svijest, prekoračili granice ljudskog i društvenog. Osim toga, oni su svojim istraživanjima ponašanja životinja, kao osnovom za

<sup>6</sup> Slavoljub Radonjić, navedeno djelo.

<sup>7</sup> *Politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 682: Opšti pojam organizacije u ljudskom društvu određuje se: "1. Društvene grupe čiji pripadnici obavljaju izvjesne specijalizovane funkcije, uloge radi ostvarenja specijalnih ciljeva nazivaju se organizovane grupe ili organizacije. Organizaciju čini sistem funkcija koje pojedinci obavljaju da bi postigli određene ciljeve... Za organizaciju od osnovnog značaja je njihova struktura...". Vidi i: Mladen Zvonarević, nav. dj., str. 600–601. U psihologiji se može govoriti i o organizaciji i organiziranosti ličnosti, ponašanja, opažanja, stava i sl. (Dejvid Kreč, Ričard Krečfild, nav. dj., str. 390).

zaključivanje o ponašanju ljudi, sebe obavezali da definiraju, obrazlože i klasificiraju ponašanje. Dalje, u djelima psihološkoga karaktera veoma često upotrebljava se riječ ponašanje.

Psihologija se prvenstveno bavi **adaptivnim ponašanjem** čovjeka. Mi možemo prihvatiti da je svako društveno ponašanje – ponašanje grupa, zajednica, organizacija, institucija i individualno ponašanje, ponašanje svakog pojedinca koji čini grupu itd. Da li je zaista svako ponašanje adaptabilno ponašanje čovjeka? Na to možemo pouzdano odgovoriti, ako tačno utvrdimo šta to riječ “adaptacija” stvarno znači<sup>8</sup> i koji realitet označava. Pouzdano se može reći da se svako biće rađa u nekakvoj situaciji (prirodnoj, društvenoj, psihičkoj) koju nekako doživljava.<sup>9</sup> Također, i svaka stvar nastaje u određenoj situaciji i u njoj postoji. Čovjek rođen u određenoj situaciji prinuđen je da se fizički i psihički prilagođava toj situaciji da bi opstao, a to prilagođavanje veoma je snažno motivirano unutrašnjim i spoljašnjim podsticajima psihičke i fizičke prirode. Prilagođavanje je proces koji traje tokom cjelokupnog toka života zbog trostrukih promjena: 1. promjena u prirodi; 2. promjena u društvu i 3. psihofizičkih promjena čovjeka. Svaka od ovih promjena jeste promjena situacije, kako objektivne, tako subjektivno društvene, a svaka situacija zahtijeva odgovarajuće ponašanje. Čovjek na situaciju reagira – što znači da je svako adaptivno ponašanje reaktivno.<sup>10</sup> U tom smislu, ispoljavanju ponašanja prethodi psihički proces.<sup>11</sup> Taj

<sup>8</sup> Dejvid Kreč, Ričard Krečfild, nav. dj., str. 233, 302, 311 i druge.

<sup>9</sup> *Psihologijski rječnik*, Prosvjeta, Zagreb, 1992, str. 1 – odrednica ličnosti. U običnom govoru upotrebljava se odrednica ličnosti u smislu prilagođavanja, privikavanja, preredenja, preudešavanja. 1. Svaka promjena u strukturi ili / i funkciji organizma koja ga čini sposobnijim u održavanje života ili za produženja vrste. 2. Promjene u osjetljivosti osjetnog organa nastale kao posljedica produženog (kontinuiranog ili repetitivnog podraživanja).

<sup>10</sup> Kako u korištenoj psihološkoj literaturi nismo našli eksplicitnu definiciju pojma „doživljaj“ iako se njime autori služe, to smo oformili sopstvenu radnu definiciju. Naša definicija izvedena je iz teksta u knjizi Prof. dr. Dobrivoja Mihajlovića i prof. dr. Slobodana Ristića, *Organizaciono ponašanje*, FON, Beograd, str. 498–510; dio pod naslovom “Zadovoljstvo poslom i organizacijom”. Naša radna definicija glasi: “Doživljaj je složeno osjećanje prema nekom spoljašnjem ili unutrašnjem predmetu ili događanju zasnovano na opažanju, percepciji, vrednovanju i emocijama”.

<sup>11</sup> Maks Weber, *Privreda i društvo*, I, Prosveta, Beograd, 1976, str. 16–17. Weber kao tipove djelanja (ponašanja) navodi: 1. ciljno-racionalno; 2. vrednosno-racionalno; 3. afektivno (emocionalno) i 4. tradicionalno. Uz ovu podjelu valja se koristiti i objaš-

psihički proces započinje opažanjem i zapažanjem. To je veoma složen proces uvjetovan mnogim faktorima zavisnim dijelom od unutrašnjih svojstava i strukture ličnosti, dijelom od svojstava predmeta opažanja. Općepoznato je da je uzrast jedan od bitnih faktora čovjekove sposobnosti opažanja, jer je u raznim uzrasnim stepenima različito razvijena fiziološka i psihofizička, ali i iskustvena osnova opažanja. Nije potrebno dokazivati da je i predmet i razumijevanje opaženo kod bebe veoma usko i u prvim danima nagonsko, te da je veoma različito od djeteta koje ima sedam godina. Otuda i posebnost dječije psihologije. Općepoznate su i razlike u sposobnostima za normalno adaptivno ponašanje adolescenata, ljudi zrelog doba i starih i veoma starih ljudi. Ponašanje ljudi uvijek je nečim motivirano. Kreč i Krečfild u navedenom djelu na str. 300 izričito kažu: "mnogi motivi, latentno egzistiraju u čovjeku kao potencijalne determinante ponašanja, koje se mogu pojaviti u pogodnim situacijama... Kada su se jednom pojavili, subjekt ih doživljava u obliku potrebe, želja i ciljeva, te tako motivi usmjeravaju trenutno ponašanje."<sup>12</sup> Sa stanovištem da motivi usmjeravaju samo trenutno ponašanje ne možemo se složiti.

Naime, postoje veoma različiti motivi, čiji su podstrekači različitog porijekla, a motivi nastali pod njihovim utjecajem različite snage i trajanja. Mi, naravno, ne zaobilazimo ulogu homeostaze (homeostaze fizičke sredine), ali ni homeostaze društvene sredine, čija je osnovna uloga da potpomogne tjelesnu homeostazu. Međutim, ne predviđamo ni ideaciju kao podstrekača motiva, pa ipak imamo rezerve prema stanovištu da je ponašanje ličnosti u cijelosti "na nivou irealnosti, fantazije ili unutrašnje misli", što može dovesti do spoljne aktivnosti<sup>13</sup> Ipak, ovaj stav ukazuje nam na važnost definicije ponašanja i posebno ljudskog ponašanja. Ono sadrži zahtjev da se utvrdi značenje stava početne definicije da ponašanje mora biti ispoljeno. Imamo li mi osnove da ponašanje posmatramo kao unutrašnje i kao spoljašnje? Možemo li osjećanja, mišljenje, formiranje stavova i same stavove koje ne iskazujemo javno

njenjima na navedenim stranama.

<sup>12</sup> *Psihologijski rječnik*, str. 343. Procesi koji uključuju doživljavanje, odnosno psihičko naprimjer: osjećanje, mišljenje, itd. Svi ovi procesi jesu izraz ili rezultat procesa koji se zbivaju u mozgu i drugim živčanim strukturama. Zato svi psihički procesi u svojoj osnovi jesu **psihonervni procesi**.

<sup>13</sup> Vidi: Dejvid Kreč, Ričard Krečfild, nav. dj., str. 300–333.

smatrati unutrašnjim ponašanjem, a demonstrirane (ili manifestirane) pred drugima – u društvu i pred društvom i prema društvu smatrati spoljašnjim ponašanjem? Ako je doživljavanje i opažanje u osnovi motiviranje ponašanja kao prethodnica ispoljavanja ponašanja, nije li opravdano shvatanje da se taj proces odigrava kao psihičko ponašanje ličnosti skriveno od okruženja. Mi smatramo da ličnost može formirati želje, namjere pa i potrebe (koje nisu fundamentalne), a da ih nikada i ni pred kim ne ispolji. Uostalom, zar to nije i jedna od bitnih osnova anksioznosti. Na stavove ljudi (na njihovo formiranje, trajanje i izražavanje – verbalno i činjenjem u praksi) utječe veoma veliki broj faktora. Mi ih ne možemo obraditi, ali tri posebna skupa faktora možemo imenovati. Na prvo mjesto stavljamo naslijeđe od predaka, prvenstveno najbližih. To ne znači da zapostavljamo djelovanje ostalih faktora. Naš je argument očevidan. Svi ljudi s kojima se susrećemo rađaju se s fizičkim osobinama i drugim predispozicijama ljudi, među kojima su um - razum, emotivnost i obdarenost za stvaralaštvo. Dijete se rađa s rukama, što je bitan organ za rad i nervnim sistemom i mozgom kojim može upravljati ponašanjem u situaciji u kojoj se nalazi. Psihologija, naravno, proučava i druge vrste naslijeđa: inteligenciju, obdarenost za određene djelatnosti, psihomotorne sposobnosti, procese pamćenja i učenja, itd., ali je svemu tome osnova naslijeđa primarnih svojstava i osobina koje su za sve normalne ljude iste po kvalitetu, ali ne i po kvantitetu. Čak i kada bismo usvojili Darwinovu (Darwinovu) postavku o nastanku ljudi od majmuna, morali bismo konstatirati da su to bili majmuni s naglašenim svojstvima za razvoj u višu vrstu. Ma koliko naglašavali ulogu društva u razvoju čovjeka, dosada, uprkos naporima, ni u jednom ljudskom društvu od majmuna – nije nastao čovjek. Dakle, mi ostajemo na stanovištu da je primarni i najznačajniji faktor ljudskog ponašanja genetsko naslijeđe koje osigurava kontinuitet ljudskog društva.

Drugi bitni faktor ljudskog ponašanja jeste društvena zajednica (počev od porodice do države), u kojoj se čovjek rađa, odrasta, uči i formira navike, usvaja i primjenjuje sistem vrijednosti i stječe lična iskustva i saznanja. Naglašavanje uloge sistematskog odgajanja i obrazovanja i njihove uloge u opažanju, prosuđivanju, vrednovanju i formiranju modela i određenih tipova ponašanja, sasvim je opravdano. Ali, sve to utječe na ljudsko ponašanje samo ako se primjenjuje na ljude. Socijalizacija ljudi teče drugačije nego socijalizacija životinja koje se pripitomljavaju i dresiraju.

Treći faktor u suštini je sindrom sastavljen od nekoliko činilaca. Prvi i veoma složen činilac jeste stečeno ljudsko lično iskustvo. Ono u sebe uključuje mnoštvo doživljenih sličnih i raznih situacija (društvenih i psihičkih), sopstveno ponašanje i ponašanje okruženja, kao i efekte ponašanja (sopstvenog i okruženje – kao zadovoljenje potreba ili frustraciju), pamćenje i vrednovanje – valjano ili pogrešno. Pojednostavljeno, iskustvo je kumulirani skup saznanja o prošlim procjenama situacija, ponašanja u njima i postignutim efektima (uspjeha i neuspjeha), tako kako su zapamćeni.<sup>14</sup>

U psihologiji je predstavljen stav da u ponašanju čovjek učestvuje cijelom svojom ličnošću. Na prvi pogled prihvatljiv, ovaj iskaz, ipak, otvara pitanja o njegovu pravom značenju. Činjenica je da se čovjek u životnoj praksi svakodnevno nalazi u mnoštvu društvenih i, razumljivo, psihičkih situacija. Uzmimo samo jedan dio dana u kojem se događa zadovoljenje potreba i načelno, doživljavanje prijatnosti. "Gospodin OBIČNI" (izraz Kreča i Krečfilda)<sup>15</sup> smjestio se pred tv-prijemnikom da gleda prijenos utakmice koju igra tim, čiji je on strastveni navijač. On je zavaljen u udobnu fotelju, a na stolu je adekvatno posluženje. Njegov tim je favorit, pa je on dobro raspoložen u očekivanju uživanja u pobjedi. To je početna situacija s odgovarajućim društveno-psihičkim svojstvima. Međutim, tokom utakmice gospodina Običnog uznemiravaju telefonski pozivi, nakratko nestaje električna struja, u prvom poluvremenu njegov tim vodi, ali na kraju gubi. Očigledno je da, ako njegovo gledanje utakmice uzmemo kao jedan događaj, uvidjet ćemo da se gospodin Obični nalazio u jednom odsječku vremena u više društvenih i psihičkih situacija koje su zahtijevale različite postupke koje su inicirala razna doživljavanja. Opisani primjer osnova je za sumnju i valjanost da u ponašanju u svakoj situaciji čovjek učestvuje s cjelinom svoje ličnosti. Naime, nisu sve situacije istog značaja po čovjeka. I ponašanje čovjeka

<sup>14</sup> *Psihologijski rječnik*: Iskustvo – sveukupnost spoznaja stečenih u svakodnevnom životu u neposrednom kontekstu sa stvarnošću. Između pojma iskustva i pojma znanja postoji izvjesna distinkcija. Znanje je sistematizirano, uređeno i raspoređeno prema stanovitim znanstvenim kriterijima. Iskustvo nema tu karakteristiku objektivne znanstvene uređenosti, ono je od subjekta do subjekta veoma različito. To je nedostatak iskustva u odnosu na znanje. Ali, u tom pogledu iskustvo ima i jednu prednost: ono je rezultat vlastita doživljavanja subjekta, ono što je subjekt stekao na "vlastitoj koži."

<sup>15</sup> Dejvid Kreč i Ričard Krečfild, Navedeno djelo. "Gospodin Običan" jeste izraz kojim su se autori koristili da označe običnog normalnog čovjeka.

u raznim situacijama, zavisno od značaja i interesa i zanimanja čovjeka, zahtijeva razne vrste i intenzitete angažiranja.

Angažiranje cjelokupne ličnosti može se shvatiti i na drugi način. Ako je ličnost cjelina, onda se ona i u raznim situacijama ponaša kao cjelina, što je razumljivo.

Ovo razmatranje završavamo naglašavanjem nužnosti da se ponašanju, kao predmetu proučavanja, veoma ozbiljno pristupi sa stanovišta psihologije, jer je ponašanje bitan indikator eksperimentalne psihologije, ali i da su nužni multidisciplinarni pristupi.

Pokušavajući odrediti značenje pojma “ponašanje”, ponudili smo dvije postavke:

- prva, koju smo nazvali suštinskom, a glasi: “ponašanje čovjeka jeste bitna odrednica ljudskog života, koja istovremeno izražava povezanost čovjeka kao prirodnog bića i sa svim drugim bićima (naročito pokretnim) i istovremeno ga, specifičnostima ljudskog ponašanja, odvaja od svih na planeti Zemlji”;
- druga postavka glasi: “Ljudsko ponašanje jeste sinteza unutrašnjeg i spoljašnjeg, manifestnog života čovjeka i ljudskih skupina”.

Ove dvije definicije predstavljaju jedinstvo i tako ih treba shvatati, iako su one osnova za izradu naučne definicije. One tako izričito tvrde da je ponašanje urođena osobina živog svijeta kojom on nužno manifestira i demonstrira svoje življenje. Najbliži, općiji pojam iz kojega se može izvoditi pojam ponašanja jeste pojam **aktivnost**.

Nužan je i dalji produbljeniji rad na klasificiranju ponašanja. Dihotomija normalno – devijantno i klasifikacije po predmetu odnosa zaista se ne mogu smatrati dovoljnim ♦

Elvira Čekić, M.Sc.

*Some Problems in Determining the Notion of "Human Conduct"  
- a psychological aspect -*

**Summary**

The appearance and development of human society characterises human behaviour as the behaviour of individuals, of members of different social groups, of human communities and of human society as a whole. Human behaviour is a regular, manifested and visible societal phenomenon in all the types and forms of activities, actions, processes, links and relationships. Although the problem of human behaviour is treated by all the sciences and scientific disciplines (each from its own vantage point), there has been, unfortunately - in either science or in social psychology as the science that focuses more on this issue – no valid scientific definition of the actual reality and the content of human behaviour. This paper indicates the key problems in defining the notion of human behaviour, since its understanding allows for the removal of obstacles to the articulation of a valid logical and scientific behaviour of human behaviour.